

УДК 616.61-053.2-007-036.83:615.84:57.02:577.3:51-76

НА ПУТИ К ТРАНСЛЯЦИОННОЙ МЕДИЦИНЕ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БІОФІЗИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАННЯ РЕАБІЛІТАЦІОННОЇ ЭЛЕКТРОСТИМУЛЯЦІЇ В ДЕТСКОЙ УРОЛОГІЇ

*І. А. Македонський^{1, 5}, А. В. Коченов^{2, 3}, Е. П. Поддубная^{1, 2}, В. А. Моренец¹,
І. Б. Кулагіна^{2, 3}, Т. С. Новородовська⁴, О. І. Македонська⁵, С. М. Корогод³*

¹ КУ «Дніпропетровський спеціалізований клініческий медичинський центр матері і дитинки ім. Проф. М. Ф. Руднева» ДОС

² ГУ «Дніпропетровська медичинська академія МЗ України»

³Дніпропетровське відділення Міжнародного центра молекулярної фізіології НАН України

⁴ Національна металургіческа академія України

⁵ Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

Введення. Трансляціонна медицина (обозначається також терміном «трансляціонна наука») – це нове напрямлення в області біомедичинських досліджень та здравоохоронення, націлене на покращення індивідуального та суспільного здоров'я путем передачі, «трансляції» результатів фундаментальних наукових досліджень в практику здравоохоронення. Така трансляція наукових знань передбачає їх висловлення в нових методах та інструментах діагностики, лікарствах, медичинських процедурах, в політиці та образуванні в області здравоохоронення [1]. Це швидко розвиваюче напрямлення біомедичинських досліджень призначено ускорити отримання та розробку нових інструментів та методів діагностики та лікування, використовуючи мультидисциплінарний, междисциплінарний, високо коопераційний підхід під девізом «от лабораторної установки – к постелі хворого» (англ. bench-to-bedside). В області здравоохоронення трансляціонна медицина фокусується на забезпеченні того, щоб науково обґрунтовані стратегії лікування та профілактики дійсно використовувалися суспільством [2]. В розвинутих країнах створені спеціалізовані центри трансляціонної медицини (більше 60 тільки в США), університетські кафедри, виділяється масштабне державне та міжнародне фінансування трансляційних досліджень. В 2008–2009 рр. почато видання спеціалізованих наукових журналів Clinical and Translational Science, American Journal of Translational Research, Science Translational Medicine, які за даними на 2014 р. мали імпакт-фактори 1.43, 3.402 та 15.843, відповідно. Утворені міжнародні та націо-

нальні професіональні об'єднання, в частності Європейське об'єднання трансляціонної медицини, що видає з 2015 року журнал New Horizons in Translational Medicine.

С 2011 р. нами предпринимаються перші кроки в цьому новому напрямленні, розвернуті спільні роботи Дніпропетровського відділення Міжнародного центра молекулярної фізіології Національної академії наук України та Дніпропетровського спеціалізованого клініческого медичинського центра матері і дитинки ім. Проф. М. Ф. Руднева, в яких з 2014 р. участь також кафедра медичинської біофізики та інформатики Дніпропетровської медичинської академії МЗ України. В 2014–2015 рр. опубліковані перші результати цих робіт [3, 4, 5, 6].

Цель дослідження: краткий огляд виконаних робіт та очертання найближчих перспектив їх продовження по комп'ютерному моделюванню біофізических та біохіміческих процесів, які протекають в гладкомишечних клітинах (ГМК) діетрузора мочевого пузиря (ДМП) в умовах прямої електрическої стимуляції або парасимпатичних нейромедіаторних дій на мембрани рецепторів ацетилхоліну та АТФ. При цьому особа увага була приділена процесам, які відповідають на стимуляцію, згідно з протоколами, які використовуються при медичинській реабілітації.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проведено на розробленій з використанням формалізма Ходжкина–Хаксли комп'ютерній моделі гладкомишечної клітини (ГМК) діетрузора мочевого пузиря, яка включає в себе присущі біологічним клітинам про-

тотипам основные типы ионных каналов, в частности каналов кальцийзависимого хлорного тока, ионных насосов и механизмов регуляции внутриклеточного кальция [3, 4]. Модель включала в себя также биофизические механизмы парасимпатической иннервации ГМК, а именно активацию холинергических метаботропных рецепторов (M2/M3 типа) и пуринергических ионотропных рецепторов (типа P2X).

Результаты и их обсуждение. В процессе диагностики, лечения и реабилитации детей с такими врожденными пороками, как комплекс экстрофия мочевого пузыря – тотальная эпистадия, аноректальные пороки и аномалии развития тазового дна, были получены данные, указывающие на то, что в детрузоре новорожденных с названными пороками мускариновые рецепторы M2- и M3-типов по сравнению с нормой малочисленны (с преобладанием типа M2) или отсутствуют [7, 8]. При условии сохранения парасимпатической иннервации тазовых органов после хирургического вмешательства [9] становилась возможной медицинская реабилитация с использованием электростимуляции мышц тазового дна и ЭМГ-контроля [10]. Высокий процент успешности такого реабилитационного подхода поставил на повестку дня вопросы совершенствования протоколов реабилитации, в частности физиологического и биофизического обоснования выбора мишеней и параметров электростимуляции, направленной на компенсацию дефицита парасимпатической иннервации мышц мочевого пузыря, на предотвращение дегенеративных изменений. Существенным мотивом было также то, что информация о характеристиках биофизических и физиологических процессов в соответствующих клетках-мишениях весьма ограничена из-за существенных методических (а в случае клинической практики также и этических) ограничений экспериментальных исследований.

На компьютерной модели исследованы биофизические механизмы генерации потенциалов действия (ПД) и необходимых для инициации сокращения кальциевых транзиентов в ответ на парасимпатическую активацию метаботропных M2/M3-холинорецепторов и коактивацию ионотропных P2X-пуринорецепторов. Модельная ГМК отвечала на толчок деполяризующего тока генерацией ПД, подобного реальному ПД, и преходящим увеличением внутриклеточной концентрации кальция. Генерацию таких же ПД вызывало преходящее увеличение проводимости каналов кальций зависимого хлорного тока, сопровождаемое увеличением проводимости пуринергических каналов неспецифического тока,

которые связаны с P2X-рецепторами (соотношение проводимостей 95 к 5%, как у прототипа). Было установлено, что для генерации ПД существенными были временные соотношения процессов нарастания указанных проводимостей, имитирующих конечный эффект активации M2/M3- и P2X-рецепторов.

Вышеописанная модель как достаточно адекватно отображающая реакции клеток на одиночные стимулы в последующих была использована для исследования электрических и концентрационных процессов в ГМК ДМП при стимуляции сериями импульсов, организованных в пачки или конверты согласно типовым протоколам реабилитационной электростимуляции [10]. Исследованы сопряженные изменения мембранныго потенциала, парциальных трансмембранных токов и внутриклеточной концентрации кальция $[Ca^{2+}]_i$, вызванные в модельной ГМК либо прямым действием тока стимулятора на клеточную мембрану [5, 6], либо действием на мембранные мускариновые и пуриновые рецепторы медиаторов, выделяемых окончаниями возбужденных стимулами парасимпатических нервов [5]. Прямая электростимуляция клеток как пачками, так и конвертами одинаковых импульсов со временем приводила к установлению одинаковых вынужденных электрических и концентрационных колебаний с параметрами, зависящими от межстимульных интервалов (МСИ) [6]. Такие колебания, вызванные стимуляцией с типичными для реабилитационных протоколов МСИ 5 и 50 мс, сопоставимыми с интервалами абсолютной и относительной рефрактерности модельной ГМК [5], существенно отличались характером регенеративных ответов, размахом и средним уровнем деполяризации мембранныго потенциала и $[Ca^{2+}]_i$, более высокими при высокочастотной стимуляции. Примечательно, что в случае коротких МСИ $[Ca^{2+}]_i$, не успевая возвращаться к базальному уровню, колебалась в диапазоне значений, которые в других возбудимых клетках считаются выше физиологической нормы. Эти данные подчеркнули необходимость выяснения кинетических характеристик поступления и экструзии Ca^{2+} в ГМК ДМП, необходимых для биофизически основанного выбора параметров реабилитационной стимуляции, которые предотвращали бы возможные побочные цитотоксические эффекты, связанные с чрезмерно продолжительными высокими уровнями $[Ca^{2+}]_i$. Существенным и потому нуждающимся в целенаправленных исследованиях биофизическим параметром ГМК ДМП был также потенциал инверсии (E_{Cl}) Ca^{2+} -зависимого хлорного тока, активирующегося, в частности, парасимпатическим действием на M2/M3 рецепторы. Пре-

вышение уровня E_{Cl} колебаниями мембранныго потенциала обусловливало то, что указанный ток периодически изменял свое основное, деполяризующее направление на противоположное, тем самым оказывая разнонаправленное действие на мембрану в разные фазы колебаний.

Полученные результаты составили основу следующего этапа клинических и модельных биофизических исследований. Это клинические исследования, направленные на определение экспрессии ионотропных пуриновых рецепторов в ДМП и других органах малого таза при разных видах урологической и аноректальной патологии новорожденных. Это биофизические исследования, направленные на совершенствование моделей ГМК ДМП, выявление особенностей функционирования ионотропных и метаболитропных механизмов в норме и при патологии с учетом новых данных клинических исследований, в частности при реабилитационной стимуляции парасимпатических эfferентов. Наконец, это разработка и исследование новых, близких к прототипам моделей клеток, которые также являются мишениями зондирующей и/или реабилитационной электростимуляции при урологической и аноректальной патологии – ГМК прямой кишки, клеток поперечно-полосатых мышц тазового дна и их иннервации спинальными мотонейронами.

Таким образом, можно говорить о первых результативных шагах на пути становления трансляционных медико-биологических исследований в педиатрии, в частности в детской урологии.

Выводы

1. Установлено, какие именно параметры биофизических и биохимических клеточных процессов, на которые направлена реабилитационная стимуляция, являются критически важными. Такими критическими, а значит требующими первоочередного установления являются кинетические параметры кальциевой динамики, в частности скорости обмена кальция между цитозолем и депо – саркоплазматическим ретикулумом.

2. Полученные результаты предполагают поиск средств, как фармакологических, так и нефармакологических, для повышения эффективности и минимизации побочных действий реабилитационных процедур.

3. Предложена биофизически обоснованная коррекция протоколов электростимуляции мышц тазового дна путем выбора таких частот следования множественных стимулов, при которых усиливается синергетический (кооперативный) эффект метаболитропного холинергического и ионотропного пуринергического компонентов парасимпатических стимулов.

Список литературы

1. Woolf S. H. *The meaning of translational research and why it matters // The Journal of the American Medical Association.* – 2008. – V. 299, N 2. – P. 211–213.
2. Sung N.S., Crowley W.F.Jr., Genel M., Salber P., Sandy L., Sherwood L.M., Johnson S.B., Catanese V., Tilson H., Getz K., Larson E.L., Scheinberg D., Reece E.A., Slavkin H., Dobs A., Grebb J., Martinez R.A., Korn A., Rimoin D. *Central challenges facing the national clinical research enterprise // The Journal of the American Medical Association.* – 2003. – V. 289, N 10. – P. 1278–1287.
3. Korogod S.M, Kochenov A.V. *Mathematical Model of the Calcium-Dependent Chloride Current in a Smooth Muscle Cell // Neurophysiology.* – 2013. – V. 45, N 5–6. – P. 369–378.
4. Korogod S.M., Kochenov A.V., Makedonsky I.A. *Biophysical Mechanism of Parasympathetic Excitation of Urinary Bladder Smooth Muscle Cells: a Simulation Study // Neurophys.* – 2014. – V. 46, N 4. – P. 293–299.
5. Коченов А.В., Поддубная Е.П., Македонский И.А., Корогод С.М. Характеристики возбудимости гладкомышечной клетки диструзора мочевого пузыря как основа выбора параметров реабилитационной электростимуляции: модельное исследование // Нейрофизиология. – 2015. – Т. 47, № 2. – Р. 114–122.
6. Коченов А.В., Поддубная Е.П., Македонский И.А., Корогод С.М. Биофизические процессы в гладкомышечной клетке диструзора мочевого пузыря при реабилитационной электростимуляции: модельное исследование / Нейрофизиология. – 2015. – Т. 47, № 3. – Р. 215–224.
7. Makedonsky I.A. *Immunohistochemical investigation of the M2 and M3 muscarinic receptors in patients with bladder exstrophy // Eur. Urol.* – 2004. – V. 4, N 2. – P. 182.
8. Македонський І.О. Морфологічні та функціональні властивості сечового міхура у дітей з аноректальними аномаліями // Хірургія дит. віку. – 2007. – Т. 4, № 4. – Р. 46–52.
9. Македонський І.О. Профілактика ураження органів сечостатової системи під час хірургічної корекції аноректальних вад у дітей // Урологія. – 2011. – Т. 15, № 2(57). – С. 28–31.
10. Македонський І.О., Піддубна О.П. Клінічні можливості систем з біологічним зворотним зв'язком у лікуванні нетримання сечі у дітей з екстрофією сечового міхура // Мед. перспективи. – 2011. – Т. 16, № 2. – С. 59–65.

Реферат

НА ШЛЯХУ ДО ТРАНСЛЯЦІЙНОЇ МЕДИЦИНИ: ЗАСТОСУВАНЯ БІОФІЗИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ЕЛЕКТРОСТИМУЛЯЦІЇ В ДИТЯЧІЙ УРОЛОГІЇ

І.О. Македонський, О.В. Коченов,
О.П. Піддубна, В.О. Моренець,
І.Б. Кулагіна, Т.С. Новородовська,
О.І. Македонська, С. М. Корогод

Із використанням формалізму Ходжкіна–Хакслі ми розробили комп’ютерну модель гладкої м’язової клітини (ГМК) детрузора сечового міхура; в модель включені основні види іонних каналів і насосів, а також регуляторні механізми внутрішньоклітинного кальцію, властиві клітини прототипу. Досліджено біофізичні механізми генерації потенціалів дії (ПД), необхідних для ініціації м’язового скорочення та переходу кальцію у відповідь на парасимпатичну активацію метаботропних M2/M3-холінорецепторів і спільної активації P2X-пурінорецепторів. Модельовані ГМК у відповідь на деполяризуючі імпульси струму, що викликали ПД, який за деякими показниками був аналогічний реальному ПД і також супроводжувався тимчасовим збільшенням внутрішньоклітинної концентрації кальцію. Ми показали можливість генерації таких ПД у відповідь на короткочасне підвищення провідності каналів кальційзалежного струму хлориду, що супроводжується збільшенням провідності каналів, пов’язаних з P2X-рецепторами (відношення провідності було від 95 до 5% і аналогічно в прототипі). Для генерації ПД, тимчасові відносини процесів зростання у зазначених провідностей, що імітують кінцевий ефект активації M2 / M3 і P2X-рецепторів були значними. Ці дані, отримані на даній моделі, дозволяють дослідникам використовувати останній як відповідну відправну точку для розробки більш детальних моделей (зокрема, ті, що представляють каскади метаболічних реакцій, викликані парасимпатично активністю).

Ключові слова: гладка м’язова клітина (ГМК), детрузор сечового міхура (ДСМ), метаботропна активація, математична модель.

Адреса для листування

І.О. Македонський
E-mail: igor_makedonsky@yahoo.com

Summary

ON A WAY TO TRANSLATIONAL MEDICINE: THE USE OF BIOPHYSICAL MODELS FOR REHABILITATION ELECTRICAL STIMULATION IMPROVEMENT IN PEDIATRIC UROLOGY

I.A. Makedonsky, A.V. Kochenov,
E.P. Piddubna, V.O. Morenets,
I.B. Rulagina, T.S. Novorodovska,
O.I. Makedonska, S.M. Korogod

Using the Hodgkin–Huxley formalism, we developed a computer model of a smooth muscle cell (SMC) of the urinary bladder detrusor; the model included the main types of ion channels and pumps, as well as intracellular calcium regulatory mechanisms inherent in the prototype cell. The biophysical mechanisms of generation of action potentials (APs) necessary for initiation of muscle contraction and those of calcium transients in response to parasympathetic activation of metabotropic M2/M3-cholinoreceptors and co-activation of P2X-purinoreceptors were investigated. The simulated SMC in response to a depolarizing current pulse generated an AP that was, by a number of indices, similar to real APs and was also accompanied by a transient elevation of the intracellular calcium concentration. We demonstrated a possibility of generation of such APs in response to a transient increase in the conductivity of channels of calcium-dependent chloride current accompanied by an increase in the conductivity of channels associated with P2X-receptors (the conductivity ratio was 95 to 5% and similar to that in the prototype). For the AP generation, temporal relations of the processes of increases in the mentioned conductances simulating the final effect of activation of M2/M3- and P2X-receptors were significant. These results obtained on the given model (rather simplified), allow researchers to use the latter as an appropriate starting point for the development of more detailed models (in particular, those representing cascades of metabolic reactions triggered by a parasympathetic action).

Keywords: bladder malformations, smooth muscle cell, urinary bladder detrusor, metabotropic activation, mathematical model.